

ERDÉLY

BENEDEK ELEK

Az Előrs egyik legutóbbi száma csunya
támadást intézett Benedek Elek ellen ...

A „mesemondók mosolygásával“ arcán, lelkében székely népének százados regéivel jött le hozzánk a fiatal Benedek Elek. Ma, másfél emberöltő múltán, regélő apák szemében tükröződik az Ő mosolygása, gyermek ezreinek lelkében visszhangzik az Ő mesemondása. Mindnyájunknak jutott valami az „osztály“ból. A vadlibára fölneszelő tanyai, a karácsonyfás városi gyerekek egy emlékezéssel ismerik egész életükben. Elek apót, egy ösztönnel érzik a magyar népmese valóságát. A magyar népmeséét: az utóbbinak irodalmi formáját ugyanis Benedek Elek alkotta meg.

Általában német versikék gyatra, Kindermärchen-ek színtelen fordításai elégítették ki ő előtte a városi ifjúságot; földművelők fiai pedig szűkebb hazájuk mesekincsében lelték műveltségük sokszor egyedüli forrásában. A nemzetek egészének közös hagyományaiból édeskeveset ismertek pl. a mi alföldi magyarjaink. Benedek elhossa Krizát, elhossa a családjá, népe szellemi örökségét, önmagában ujjaalakítja a különböző vidékekről származó gyűjtéseket; közérthető keresetlen, de irodalmi nyelvűvé olvasztja őket; végül pedig sorra veszi a magyar nemzeti, történelmi mondákat s hozzáidomítja őket a népmese tartalmához és alakjához. Ehhez természetesen oly kivételes tehetségre, oly stílusbeli és gondolkozásbeli kiválóságokra volt szükség, mint amilyennel Benedek bírt. Meggondolt, szinte azt mondhatnók, szemérmes bekezdések, meg-megiramló ártatlan pajzanság, meserészletek, amikben szinte lehetét érezni a csodálatos rengetegnek, az aranybarna áprilisi szántóföldnek; bölcs beszédszünetek, recitacioszerű, balladás szólamok: – ezek amúgy is jellemzői a székely mesének. De Benedek volt az, aki ezeket a székely (és egyéb magyar) értékeket csorbítatlanul áthozta az irodalomba. Csorbítatlanul, hiszen levegőjüket egynek érezzük az eredeti székely népballadákéval.

Így vált lehetségessé, hogy a népmese tárgyköre és formája az úgynevezett művelt osztály számára ma éppoly eleven valami, mint ahogy a nép szélesebb rétegeinek tudomásuk lett pl. Botondról.

Petőfin és Kossuthon nőtt széles, nemzeti demokráciától áthatott műveltségünk nyilván föllélegző elégteliséggel fogadta ezt az üdvös szellemi szintézist. És Benedek Eleket a kiegyezés utáni Magyarország nemzeti egyöntetűségének kialakításában bizonyára nem jelentéktelen szerep illeti meg. A képviselőház, melyben az ifjúsági irodalom mellett lándzsát tör, vállvonogatva, sőt bizonyos megütődéssel hallgatja ugyan – hisz fontosabb a véderővita ... De a mag immár el volt vetve.

Benedek a *Néptanítók Lapjában* segít kifejtetni a magyar képességeket. Fölvilágosít, ismertet, megszeretteti öreggel, fiatallal a hagyomány és a nép monumentumait. A *Nagy magyarok életében* sokrétűen, különböző vonatkozások útján fejeződik ki Benedek jellemének három vonása: a 48-as, munkás, emberi alapú hazaszeretet, a székely nép fiának életerős fajmádata és a sajátosan mélaszinezetű férfiaság.

A tradíció e művészi kerekdedséggel való újjáélesztése szempontjából nem közömbös, hogy Benedek annak a törzsnek sarjadéka, melyben a *történelmi öntudat* szinte arisztokratikus intenzitással él és gyümölcsözik napjainkig. (Benedek családja maga is 700 évről tud számot adni.) Így akár Szenczi Molnár Albertől, akár Berzsenyiről vagy Széchenyiről ír, valamiképpen hivatkozhat egy időtől független vérbeli, szellembeli azonosságra; más szóval: öröklött jogai vannak a magyar történelem kérdéseiben. Népének, az erdővidéki atyafiságnak sorsa csontjáig az övé. A jobbágyok felszabadulásának egyik megpecsételője, hiszen az úri házakat a nép történeteivel hódítja meg. De egyébként is: székely elbeszéléseiből csakúgy árad a lófő vitézség, a leányarcú bajnokok virtusának a levegője.

Másként áll szemben a nép egyéb rétegeivel, a pappal, a szentivel, tanítóval. Ezeket átható tekintettel veszi szemügyre, tragikumot lát alágördülni életük folyásában, de – tán századvégi általános vonás ez – mintha kitérne a megsemmisítő végkövetkeztetés elől. Ilyenkor hangulattal csitítja önmagát és az olvasót. Tiszta példa erre *Falusi bohémek* c. novellája, melynek tragikumát az enyhíti, hogy visszaemlékezés csupán, a révbejutott ember elégikus visszatekintése.

De nem is ez utóbbi területen van Benedek magvető, – vagy az ő kedves gondolata szerint – *gyümölcsfáültető* hivatása. A gyermekek Magyarországa: ez az ő örök és dús gyümölcsöskertje.

Sorsszerű, hogy önmagát a leggyönyörűbben *Testamentumában* szólalhatja meg, melyet fiának, gyermekének szánt. A családi költészetnek, a tűzhely bensőségében megizzított poézisnek gyöngye ez a munka. A meghiggadt, tevékeny férfiember, az apa, gyermeke elé teríti örökbekapott és kiharcolt erkölcsi tartalmát, – a

legnemesebb tartalmat Kölcsey óta. – Benedek *lefelé* erősen gyökerezik: halott apját odagondolja legszebb perceihez őrző anyagnak, anyjára a legtisztább rajongással emlékezik vissza, de jövőt járó álmódásaiban is ugyanennyi a hév és áhítat. Az Őserő papja ő, olyan, ki a csírázó vetésben, a tavaszi élet-újulásban szereti Istenét. A szántó-vető ember életimádatával veszi körül nevének és szellemének örökösait. A *Csendes órák* hitvespárja néhol himnuszos hangulatú, – a szentimentalizmustól mértföldnyire tartja az anyaföld szerelme, mely minden érzelmi motívumot sajtáságosan nemessé mélyít. És Benedek szeret kaszálni, kapálni, gyümölcsfát ültetni ...

Az *Édes anyaföldem!*-ben írja ezt a mondatot: „... attól a pillanattól fogva, hogy tollamon beszélhetek az én népemhez, mind a mai napig magamat *papnak* éreztem“. Az mondta ezt, aki mindnyájunk kezébe adta a *Magyar mese- és mondatvilág*-ot. Itt ismerjük meg, mennyire távol állott Benedektől a *folklerisztikai* szempont (Herder!). Ő tudta, érezte, hogy missziót teljesít, hogy szükséges nemzeti működés végrehajtója. Sőt több: nincs írónk, aki nagylelkűbben, személytelenebbül adta volna vissza népének kulturáját költészetében. Izig-vérig egy a fajtájával. Ha ő mesél, a székely esték regehangját véljük hallani. A népből indult, a nép közt ált, a nép számára munkálkodott: nem szakad el tőle pillanatra sem s így surlódás nélkül mozgó, eleven ereje magának a népnek. Székely testvérei szemében bizonyára ő leghatalmasabb regős, aki valaha élt. Ha ehhez hozzávesszük, milyen átfogó intelligenciával tudott megfelelni az integer magyarság szellemi követelményeinek, mennyire lelkünkben, az anyaországi magyarok lelkéből írta általános érdekű műveit, világossá válik előttünk, hogy Benedek Elek azért hatott oly széles körökben és oly mélyen, mert benne önmagunk legtisztább megismerését éreztük. Hatásának értékét az adja meg, hogy népköltészetet közvetített. Népünk legsajátabb lelki alkatát rögzítette egyének százezreinek szívébe.

Külön nevelői jelentősége, hogy leszűrt nemes erkölcsi tartalmat adott vissza, illetőleg hangsúlyozott munkáiban. Igen fontos ez: hiszen egyedül a mesemondó az a nevelő, akinek hatását a gyermek a maga egészében elfogadja. Mert: „mese“ ...

A háborút követő összeomlás Benedeken tán nagyobb sebet hasított, mint bárki máson. Mintha a kart vágták volna ketté, mely összeölelte a Királyhágón túli nemzetet a Királyhágón innenivel. Menekülnie kell ősei kisbaconi portájáról. Cserben kell hagynia a facsemetéket ... A forradalmak mintha kigúnyolnák az ő élete törekvését: „hát ezeknek írtam én a könyveimet?! ...“ A kommün betiltja a *Jó Pajtás*-t. A kétségbeesés már-már kiüti kezéből a munkás tollat. De íme, egyszer csak újra megmozdul benne valami ősi ösztön: megalkotja „egy nép és egy ember“ regényét, az *Édes anyaföldem!*-et. Utolsó könyvének hiszi és „régiságát“ véli leróni papirosravetésével. Ahogy fölleveníti a saját és népének multját, tán áhítatos emlékezés ejti meg: és kiadja a legszebb székely népballadát. Megint egy részlet a „régiságból“. Közben hívja valami, követelve hívja – haza Erdélyországba. A székely Anteusz újra dolgozni akar – írni, ültetni, kaszálni. Búcsúzik tőlünk: „Most pedig a fehérhajú dalnok sietve siet, röpülve röpül haza, leborulni ennek a szomorú földnek a kebelébe“. Otthon van Benedek Elek ismét. Dolgozik.

(Szeged)

Szeri Endre

JORGA ÉS A MAGYAR PROPAGANDA

A romániai Szociológiai Intézet 1924. év folyamán felkérte Jorga Miklós egyetemi tanárt, a dáko-román kontinuitás és a székelység román származásának buzgó vegyészét, hogy *Románia külpolitikája* c. előadás-sorozatának keretén belül egy konferenciát tartson a román külföldi propagandáról. Jorga annak idején (május 25-én) megtartotta felolvasását, melyből bő ismereteket szerezhetünk a magyar és a bolgár propagandáról, a román propagandáról azonban majdnem semmit sem mond. Előadásának bevezetésében megállapítja, hogy:

... nagy különbség van a régi és a mai propaganda között. A lengyelek bámulatos propagandát végeztek. A *magyarok* – nem is olyan régen – mikor szabad államuk visszaállításán dolgoztak, hatalmas munkát fejtettek ki; ezt a propagandát azonban egy Kossuth, egy Türr és egy Michievicz vezették, kik a politikának, a tudománynak és irodalomnak legkiválóbb emberei voltak. Más szempontból pedig, ezt a propagandát nem vezette sem az érdek, sem a megrendelés, hanem a *nép lelke*. Igen, ha szó van a nép lelkéről, mely szabadságának érdekében kiált, jogaiért harcol és megvetéssel utasít vissza minden rágalmat, – akkor ez a propaganda egy boldogító eszköz ... Ilyen esetekben a propaganda nagyon hasznos és a nemzet büszke lehet, hogy emelkedését nem csak a harc erőszakának köszönheti, hanem annak a lelkiismeretnek is, amit a nemzetek lelkéből kiváltott ... ehhez azonban az kell, hogy p r o p a g a n d a legyen a nemzet minden egyéne, aki jóra való embernek mutatkozik, annak a nemzetnek a kebelében, ahová letelepedett. Többet ér ez, mint egy könyv egész oldala és vannak olyanok, kik egymagukban többet érnek, mint nem tudom hány kötetre menő propaganda-termék.

Ismerteti a háború előtti propaganda-vezérek munkáját és hosszasan foglalkozik a bolgár propagandával,

amit a világ legjobban megszervezett akciójának tart. Jellemző esetet sorol fel az amerikaiaknak a románokról táplált véleményéről.

Egyik emberünk – mondja J o r g a – megtudván, hogy W i l s o n mellett egy nagy befolyással bíró ember van aki a nemzetiségekről informálja a kor legnagyobb egyéniségét, Wilsont, – mindent megtett, hogy érintkezessen vele. A nagy személyiség, „az idő pénz”-fogalmának amerikai polgára, a következő nyilatkozatot tette: „Uram, ha ön bolgár volna, meghallgatnám, mert az a meggyőződésem, hogy a b o l g á r n e m z e t e g y k o m o l y n e m z e t, d e ö n ö k [t. i. az oláhok] e g y á l t a l á n n e m k o m o l y a k”.

Felháborodik azon, hogy egy nemzetközi festőművészeti kiállításon a román delegátus kérésére, hogy a román művészet részére két szobát tartsanak fenn, a kiállítás igazgatója azzal felelt: „Románia részére két szobát Bulgáriának csak egyet adtunk. Románia legyen megelégedve, ha egy termet is kap”.

Ha valaki nem a franciákhoz, vagy az olaszokhoz, hanem a latin testvéreink kisebbjeihez, a spanyolokhoz vagy a portugálokhoz viszonyít – folytatja J o r g a – egyáltalán nem haragszom érte; tudom, hogy más körülmények között éltek és az emberiség civilizációjának fejlődésében kincseket produkáltak; de, hogy odáig jussunk, hogy a szomszédunk, tegnapi ellenségünk háta mögé helyezzenek, aki Isten tudja, hogyan szedte össze magát, nagy vággyal, de kevés eszközzel, hogy valami legyen – mondom, hogy a népek farkába jussunk, nem fáj, de szívembe szúr.

A magyar propagandáról nagy elismeréssel nyilatkozik, amit természetesen óvatossággal kell fogadnunk. Megállapítja, hogy a magyarok *Korvin Mátyás* címmel egy folyóiratot adnak ki¹ és hozzá teszi:

M á t y á s – régi királyunk – aki apa után és valószínűleg anya után is román[!], egy propaganda irat fejlece lett. egy olyan propagandáé, melyet elsősorban a román állam ellen visznek, mint az ezeréves királyság legcsúfosabb szétdarabolója ellen.

Amikor D a n t é t ünnepelték – és itt láthatjuk, hogy a magyarok mennyire ügyesek a propagandában – az Akadémiánkon is megemlékeztünk róla. Más is beszélt, én is beszéltem, amit tudtam, azonban mindezekből semmi sem jutott az olaszok tudomására. A magyarok Budapesten még Dante-kiállítást is rendeztek és senki sem mondhatja, hogy Horthy állama gazdagabb pénzben, mint a miénk, vagy, hogy a magyar mágnásoknak több pénzük van, mint Románia hadigazdagodottjainak.

Jelenleg a magyarok egy nagyon jól szerkesztett lapot adnak ki angolul az angolok részére,² franciául a franciák részére és olaszul az olaszok részére. Újabb az Egyesült Államok részére is kiadnak egyet.

Jorga nagyon haragszik a Párisban *Finn-Ugar Tanulmányok*³ cím alatt megjelenő folyóíratra, mert a nyelvészeti cím leple alatt tudományos munkálkodásában propagandát végez.

A magyarok rengeteg idegennyelvű propagandája különben is nagyon ügyes alakot vesz fel – állapítja meg J o r g a . – Párisban *Finn-Ugor Tanulmányok* cím alatt egy folyóirat jelenik meg. Aki megveszi, abban a hiszemben adja ki a pénzt, hogy a cím után ítélve, filológiai munkát fog kapni és az ezeréves magyar királyság felállítására érdekelt szolgáló tiszta magyar nemzeti propagandára bukkan. A franciáknak kedveskednek, hangoztatván, hogy: ebben a században nem volt összeköttetésünk Franciaországgal, de – ime, volt egy bizánci császár, Emánuel (Komnenos), aki francia érzelmű volt és ez csak azért, mert anyja magyar nő volt. Mert az anya magyar, a császár francia barát lett! Naiv állítás, de azok részére, akik elolvassák – ügyes. Valami mégis marad a lelkükben.

Egy német cég megkért, hogy írjam meg részére a *magyarok történetét*. Megírtam.⁴ A magyaroknak nem tetszett. Voltak benne hibák is, mert érthető, hogy ha az emberben nincs meg a hiba bátorsága soha sem fog írni. [!] A magyarok egy valódi vitát rendeztek az említett művemben talált adathibák felett és kinyomtatták a föld kerekiségén levő összes nyelveken ...

Mi sem természetesebb ezek után, hogy a román propagandáról lebecsmérlően nyilatkozik a nagy balkáni propagandavezér. Hangoztatja, hogy nem akarja a szomszédokat lekicsinyelni, mert

... a francia nyelven megjelenő lapok közül a legrosszabb a *L'Indépendance Roumaine*.

Nem értheti meg, mi lehet a román propaganda alacsony niveaujának oka, hiszen

... van miről beszéljünk, olyanok is vannak, akik beszélhetnének, pénzünk is van, hogy fizessünk, csak ki kell, hogy szedjük a herék és a tolvajok zsebéből. Ez az!

Ez már szinte beszéd a szemforgató ártatlanság részéről ...

¹ Érti ezalatt a bpesti Magyar-olasz társaság *Mattia Corvina* c. folyóiratát.

² „The Anglo-Hungarian Review”. *Sajnos, már megszűnt*.

³ Revue des Études Hongroises et Finno-Ungriennes *a helyes cím. Kiadja: Champion, Paris*.

⁴ Jorga a Helmolt *Welgeschichte* sorozatába írott – szégyenletes és tudománytalan – magyar történelmet érti ezalatt.

Romániában az emberek jók, csak módszereik rosszak. Más országokban éppen ellenkezőleg van: rossz emberek, jó módszerekkel, ami szerintem hasznosabb viszony.

Information Roumaine cím alatt egy lapot akartunk indítani, hogy a sajtóban megjelent érdekesebb cikkeket a külföldiekkel megismertessük.

Kértem Stahl, Cusiu, San-Giurgiu urak közreműködését. Tudják mi született? Egy-két ív a legszánalmasabb alakban.

Nem nagy kár érte, mondhatnók, ha polemizálni akarnánk ezzel a báránybőrbe bújtatott farkas-propagandával.

Egyáltalán nem igaz, hogy egyénileg ellenszenves nemzet vagyunk, hanem az a baj, hogy közülünk nem éppen a legjobb elemek tartózkodnak külföldön.

Ebben az egy pontban készséggel igazat adhatunk – tapasztalat alapján – Jorga professzornak.

Ha rajtam múlna, visszavonnám a diákok ösztöndíjait, új vizsgákra kötelezném őket és csak az mehetne külföldre, aki erre érdemes. Nem önmagunk által vagyunk antipathikusok, hanem *e l l e n s z e n v e s e k k é v á l u n k k ü l f ö l d i k é p v i s e l t e t é s i m ó d u n k á l t a l*.

Ehhez az ellenszenvesé válási folyamathoz sok sikert kívánhatunk. Előadása végén felveti Jorga a kérdést, hogy – mi a teendő? Újra a magyarokra utal:

Legyen meg a bátorságod, hogy színházi előadást tartsál olyan hallgatóság előtt, amelyik nem fizet, tömd meg a színházakat diákokkal és katonákkal – ahogyan ezt a magyarok annak idején Erdélyben tették – hogy ismerjék meg az országot ...

Ezek röviden Jorga nyilatkozatai. Nekünk csak annyi hozzáfűzni valónk van, fogy igazságtalan ügyet a legjobb propaganda sem védhet meg s bár mennyire is akarná Jorga felhívni a románok figyelmét a román-ellenes propagandára és bármilyen erőssé is tenné a román propagandát, az igazság mégis győzni fog, a revízió gondolata állandóan ott fog lebegni Trianon keresztje felett.

(Genf)

Tamás András